

Wstęp

Praca niniejsza jest skróconą wersją dysertacji doktorskiej, która przedstawiona w dwu wersjach językowych obroniona została w 1991 roku na Katolickim Uniwersytecie Lovańskim w Belgii. Jako mój promotor wystąpił flamandzki niderlandysta i specjalista w zakresie twórczości Eduarda Douwes Dekkera (Multatulego) prof. Marcel Janssens. Drugim promotorem (co-promotor) był prof. Norbert Morciniec z Uniwersytetu Wrocławskiego, którego bez przesady mogą nazywać „ojcem polskiej niderlandystyki”.

Różne przyczyny, nazwijmy je, natury technicznej sprawiły, że praca ta nie mogła się ukazać wcześniej. Nie miejsce tu, by je przywoływać, choć wspomnieć należy, iż nie były one zawinione przez autora. Najważniejsze ustępy niderlandzkiej wersji pracy ukazały się w fachowych czasopismach naukowych w Holandii i Belgii¹: wyniki badań zostały więc udostępnione gronu specjalistów. Tylko dwie mniejsze publikacje o charakterze popularyzatorskim były wydane po polsku², a znakomita większość pozostałych artykułów krajowych w niderlandzkiej

¹ (1) *De eerste vermelding van Multatuli in het Pools*, „Over Multatuli” (Holandia) 1990, nr 24; (2) *Het annoteren en editeren van „Max Havelaar” van Multatuli*, [w:] *Handelingen Regionaal Colloquium Neerlandicum Eötvös Loránd Universiteit, Budapest 25-27.09.1990*, Budapest 1990; (3) *Multatuli-receptie in de Poolse handboeken over de wereldliteratuur en in de encyclopediën (1880-1914)*, „Spiegel der Letteren. Tijdschrift voor Nederlandse Literatuurgeschiedenis en voor Literatuurwetenschap” (Belgia) 1991, nr 4; (4) *Ervaringen van een Multatuli-vertaler*, „Hollands Maandblad” (Holandia) 1991, nr 5; (5) „*Vooruit naar Krakau!*” *Multatuli's Poolse plannen*, „Hollands Maandblad” (Holandia) 1992, nr 2; (6) *De invloed van de Duitse Multatuli-receptie op de Poolse*, „Over Multatuli” (Holandia) 1992, nr 1 (28); (7) *Boon en Multatuli. Enkele opmerkingen over het schrijversbestaan in de Lage Landen*, „De Kantieke Schoolmeester. Halfjaarlijks tijdschrift voor de Boonstudie” (Belgia) 1992, nr 1-2; (8) *Multatuli als referentiekader. Een Zuidafrikaans criticus aan het woord. Momentopname*, „Hollands Maandblad” (Holandia) 1994, nr 12; (9) *Multatuli-vertaler Koch. Een meesterwerk moet om de generatie opnieuw vertaald worden*, „Taalschrift” (Holandia) 1994, nr 2; (10) *Het Polen van de eeuwwisseling in de spiegel van de vertalingen van Multatuli. Uit de theorie en de praktijk van het receptieonderzoek*, „Spiegel der Letteren. Tijdschrift voor Nederlandse Literatuurgeschiedenis en voor Literatuurwetenschap” (Belgia) 1996, nr 2-3.

² (1) *W stulecie śmierci Eduarda Douwes Dekkera*, „Pismo Literacko-Artystyczne” 1987, nr 1; (2) *Polska recepcja Multatulego (1820-1887)*. *Komunikat*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego 48, A, 1993”, 1994.

wersji językowej zamieszczona została w serii wydawniczej środowiska polskich niderlandystów³. Wreszcie wieloletnia praca nad tłumaczeniem powieści *Maks Havelaar* na język polski⁴ i jej naukowym opracowaniem nie tylko dała szansę zaprezentowania sporej części wyników badań czytelnikowi polskiemu, ale też automatycznie odsuwała na plan dalszy podjęcie intensywniejszych zabiegów mających na celu publikację całości badań recepcyjnych.

Na potrzeby niniejszego wydania ponad sześćsetstronicowa praca musiała zostać znacznie skrócona. Wyszło to książce na dobre, lecz czytelnikowi należy się kilka słów komentarza.

Pierwsze wyjaśnienie dotyczy usunięcia fragmentów pracy prezentujących sylwetkę holenderskiego pisarza, jego bogate życie i wszechstronną twórczość, a także tendencje w literaturze niderlandzkiej XIX wieku. Własne tłumaczenie powieści *Maks Havelaar* z 1994 roku autor poprzedził obszernym wstępem⁵. Zainteresowany czytelnik znajdzie tam na blisko stu siedemdziesięciu stronach wyczerpujące naświetlenie wielu zagadnień, które stanowią nie tylko niezbędny kontekst dla samej powieści, ale również interesujące tło tej pracy. Dlatego reprodukcja lub przeformułowanie danych w niniejszej książce wydawało się nam zbędne. Ze względów technicznych usunięty został też rozdział, który na zasadzie swoistego dopowiedzenia ukazywał wielce interesujący i do tej pory nie poruszany temat związków Multatulego z Polską i Polakami oraz motywów polskich w jego utworach.

I wyjaśnienie drugie. Praca ta odnosi się do stanu badań z początku, a nie końca lat dziewięćdziesiątych. O ile w stosunku do części recepcyjnej książki te kilka lat nie ma większego znaczenia dla ścisłości ustaleń naukowych, o tyle w ostatnim rozdziale, który prezentuje pewne uogólnienia natury terminologicznej, czytelnik nie znajdzie odniesień do najnowszych badań historycznoliterac-

kich. Dlaczego autor zrezygnował z uzupełnień w tym względzie? Otóż wyniki badań recepcyjnych zostały w tej pracy przedstawione częściowo w formie propozycji periodyzacyjnej i terminologicznej, pomyślanej jako pewna intelektualna prowokacja. Spełni ona swe zadanie, jeśli zwróci uwagę na fakt nagminnego pomijania w zabiegach periodyzacyjnych i terminologicznych faktu, iż znaczna część piśmiennictwa polskiego to literatura przełożona z języków obcych, nie tylko przyswojona polszczyźnie i kształtująca język polski, ale także oddziałująca na koncepcje artystyczne oryginalnej literatury polskiej. Krótki przegląd syntez historycznoliterackich opublikowanych w latach dziewięćdziesiątych przekonuje, iż w patrzeniu na literaturę polską nie dokonał się w tym względzie zasadniczy przełom, a tradycyjne ujmowanie literatury polskiej, krytykowane w 1991 roku, jest w swoich zasadniczych zrębach kontynuowane. Nie ulega wątpliwości, że nastąpił rozwój, ale nadal polega on na uwzględnianiu w syntezach historycznoliterackich wyników badań szczegółowych, przy czym plon prac recepcyjnych w dalszym ciągu jest marginalizowany.

Zrezygnowano również z włączenia do polemiki terminologicznej kategorii z zakresu krytyki postmodernistycznej, choć przyjęcie pojęć wypracowanych w literaturoznawstwie zachodnim, szczególnie anglosaskim, zmusza do stawiania znaków zapytania nad wieloma terminami zwyczajowo używanymi w polskiej nauce o literaturze przełomu stuleci. Już w 1991 roku autor zdawał sobie sprawę, że znajduje się pod wpływem kategorii już wówczas stosowanych na co dzień w holenderskiej i belgijskiej niderlandystyce. Niemniej jednak dyskusja na temat znaczenia „modernizmu”, tak jak się go pojmuje w tamtejszej nauce, i jego stosunku do „postmodernizmu” tylko zaciemniłaby wywód o terminach historycznoliterackich.

³ (1) *Multatuli in Polen. Proeve van een bibliografie*, „Neerlandica Wratislaviensia IV. Acta Universitatis Wratislaviensis No 1130”, 1989; (2) *Multatuli op zijn Pools. Poolse elementen in het leven en het werk van Multatuli*, „Neerlandica Wratislaviensia V. Acta Universitatis Wratislaviensis No 1299”, 1991; (3) *De invloed van de Duitse Multatuli-receptie op de Poolse*, „Neerlandica Wratislaviensia V. Acta Universitatis Wratislaviensis No 1299”, 1991; (4) *Multatuli in Polen. Proeve van een bibliografie. Addenda*, „Neerlandica Wratislaviensia V. Acta Universitatis Wratislaviensis No 1299”, 1991; (5) *Plantenwereld in „Max Havelaar”*, „Studia Neerlandica et Germanica. Acta Universitatis Wratislaviensis No 1356”, 1992; (6) *Enkele facetten van de Poolse receptie van de Noord- en Zuidnederlandse literatuur tot 1914. Een verkenning*, „Neerlandica Wratislaviensia VII. Acta Universitatis Wratislaviensis No 1640”, 1994; (7) *„Minnebrieven” na zoveel jaren*, „Neerlandica Wratislaviensia VIII. Acta Universitatis Wratislaviensis No 1774”, 1996 [antedatowane 1995].

⁴ Multatuli [właśc. Eduard Douwes Dekker], *Maks Havelaar czyli aukcje kawy Holenderskiego Towarzystwa Handlowego*, [Max Havelaar of de koffiveilingen der Nederlandse Handelmaatschappij, 1860], t. i oprac. J. Koch, Ossolineum, Biblioteka Narodowa, seria II, No 236, Wrocław 1994, ss. CLXX + 526.

⁵ J. Koch, *Wstęp*, [w:] Multatuli, *Maks Havelaar*, s. VII-CLXX.